ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 87, Ocak 2019, s. 230-239

ISSN: 2148-2489 Doi Number: http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.14623

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date *11.12.2018*

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date *25.01.2019*

Dr. Öğr. Üyesi Tolga KABAŞ
Çukurova Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
tkabas@cu.edu.tr

TÜRK TOPLUMUNUN SAĞLAM BİR AHLAK TEMELİNE OTURMASINI SAĞLAYACAK WEBERYEN SOSYAL EKONOMİ ÖNERİSİ

Öz

Avrupa toplumlarının hızla gelişmelerinde ilerleme düşüncesinin, liberalizmin ve sekülerizmin etkili faktörler olduğu bilinmektedir. Avrupa medeniyetinin hızla yükselişinde kapitalizmin ve burjuvaların önemli rolü bulunur. Avrupa'da kapitalizmin Protestan inanç sisteminden doğduğu kabul edilmektedir. Protestanların rasyonel iş ve ticaret ahlakları Avrupa'da kapitalizmin ruhsal temellerini oluşturmuştur. Avrupa'da kapitalizm gibi sosyal demokrasi de Hristiyanlıktan doğmuştur. Müslüman toplumlar son iki yüzyıldır Avrupa medeniyetinin gerisinde kalmaktadır. Weberyen olan Sabri Ülgener Müslüman toplumlar için bir kalkınma yolu önerisinde bulunmuştur. Ülgener tüm boyutlarıyla insan gerçeğini kullanmayan ithal modellerle sağlıklı ve kalıcı bir kalkınmanın mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Milli ve manevi değer sistemimizi esas alan, ancak bu değerlerimizi günün ve çağın ihtiyaçlarına göre yorumlayan çözümlerin tek çıkış yolu olduğunu savunmuştur. Bu çalışmada kapitalizm, Max Weber'in sosyal ekonomi yaklaşımı ve sosyal demokrasi kısaca anlatılmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında ise Türk toplumunda İslam ekonomisinin yükselişine ve din-ekonomi ilişkisine değinilmektedir. Bu bağlamda Türk toplumunun sağlam bir ahlak temeline oturmasını sağlayacak Weberyen sosyal ekonomi yaklaşımına ihtiyaç olduğu ileri sürülmektedir.

Anahtar kelimeler: Kapitalizm, Sosyal Ekonomi, Sosyal Demokrasi, İslami Ekonomi

A WEBERIAN SOCIAL ECONOMY PROPOSAL FOR CONSTRUCTING A SOUND ETHICAL BASIS FOR TURKISH SOCIETY

Abstract

Idea of progress, liberalism and secularism were important factors responsible for the rise of European societies. Besides, the role of capitalism and the bourgeois were important in the rise of Europe. Capitalism in Europe was borned from Protestant culture. The commercial ethics of Protestants formed the basis of Capitalist spirit in Europe. Likewise Capitalism, Social Democracy also borned from religion. Muslim societies can not progress like European countries since last 200 years. A Weberian Sabri Ülgener proposes a development solution for Muslim societies. According to Sabri Ulgener, economic models which internalize national values are more realistic and healthy. He thinks that development solutions which are inspired from national culture and value system will be more successful. Besides, Ulgener thinks that economy and society should unify. This unification can be realized by only with a model which is suitable for citizens and country. According to him, every country would find his way for independence by itself but, it must be realized according to its local conditions. In this study, Capitalism, Max Weber's "social economy" concept and social democracy is shorly explained. At the end of the study, the rise of Islamic economy and religion-economy relations in Turkish society were emphasized.

Keywords: Capitalism, Social Economy, Social Democracy, Islamic Economy

1. GİRİŞ

Aydınlanma düşünceleri 17.-18. yüzyıllarda Avrupa'da doğmuş ve tüm Dünyaya yayılmıştır. Aydınlanma düşünceleriyle Avrupalı toplumlarda bilimsel ilerleme olmuş, kültürleri modernleşmiş, böylece Avrupa medeniyeti tüm Dünyada evrensel bir medeniyet olarak kabul edilmiştir. Aydınlanma düşüncesi üç önemli ideoloji üzerine kuruludur. Aydınlanma düşüncesinin merkezinde bulunan bu ideolojiler, "ilerleme, liberalizm ve sekülerizm"dir. Kapitalizmin gelişmesinde ve başarılı olmasında liberalizm kadar sekülerizm de çok etkili olmuştur. Sekülerizm dinle ilişkisi olmayan anlamına gelmektedir. Bununla birlikte sekülerizm Avrupa'nın hızlı bir şekilde gelişmesinde de önemli bir faktör olmuştur.

Müslüman toplumlar son iki yüzyıldır Avrupa medeniyetinin gerisinde kalmaktadır. Avrupalı toplumlarla karşılaştırıldıklarında Müslüman toplumlar Dünyada en geri kalmış toplumlar arasında kabul edilmektedir. Avrupalı aydınlar Müslüman toplumlara da daha hızlı gelişmeleri için sosyal, ekonomik ve dini hayatın sekülerleştirilmesini önermektedirler. Özellikle Müslüman ülkelerde piyasa ekonomilerinin anlaşılması ve yönetilmesi için Batılı ülkelerin tecrübelerinin takip edilmesi beklenmektedir. Batılı aydınlara göre liberalizm modernleşmenin en güçlü ideolojisidir. Batılı aydınlar tarafından Müslüman toplumların da dinde reform yapmaları ve kültürlerini Avrupa değer sistemine göre modernleştirmeleri istenilir. Fakat, Müslüman toplumlar bu görüşleri tehlikeli bulmaktadır. Müslüman toplumlar liberalizm ve sekülerizm gibi ideolojilerin toplumlarında yayıldığında temel değer sistemini değiştireceğini, toplumsal yozlaşmaya ve ahlaki çözülmeye yol açacağını ileri sürmektedirler.

Türk toplumunda 1980 yılı ekonomi modelinde büyük bir değişimin yapıldığı yıldır. Cumhuriyetin kuruluşundan 1980 yılına kadar Türkiye'de milli iktisat politikaları uygulanmış, 1980 yılında serbest piyasa ekonomi modeline, yani liberal modele geçiş yapılmıştır. 1980 yılından itibaren ulusal kalkınmacı iktisatçılar gözden düşerken, liberal görüşleri savunan iktisatçıların ağırlığının arttığı görülmektedir. Bu yıllarda Turgut Özal tarafından piyasa ekonomisi ile İslam ahlakının birleştirilmesi için girişimlerde bulunulmuş, müteakiben MÜSİAD olarak bilinen iş adamları derneği kurulmuştur. Piyasa ekosistemi içerisinde İslam ahlakı normlarının geliştirilmesine ve canlandırılmasına çalışılmıştır.

Bu bağlamda liberalizmin ve sekülerizmin Türk toplumuna uygun ideolojiler olmadığını düşünenlerin sayısının oldukça fazla olduğu bilinmektedir. Son yıllarda İslam ekonomisiyle ilgili araştırmalarda büyük bir artış olmuştur. Ayrıca, toplumumuzda Katılım Bankacılık sistemi de hızlı bir şekilde gelişmektedir. İslam ekonomisinin önerdiği model Kapitalizme ve Sosyalizme karşı "3. Yol"dur. Benzer şekilde Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmı "3. Yol" ülkesidir. Kıta Avrupası ülkelerinin takip ettiği "3. Yol"un bir diğer adı sosyal demokrasidir. Bu bağlamda, araştırmada ilk önce Avrupa'da kapitalizmin doğuşu üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın sonraki bölümünde Max Weber'in sosyal ekonomi yaklaşımı ve sosyal demokrasinin ilkeleri kısaca anlatılmaktadır. Sonuç kısmında ise yapılan analizlerin ışığında İslam ekonomisinin yükselişine ve Türk toplumunda din-ekonomi ilişkisine değinilmektedir. Çalışmada son olarak Türk toplumunun sağlam bir ahlak temeline oturması için Weberyen bir sosyal ekonomi yaklaşımı önerilmektedir.

2. AVRUPA MEDENİYETİ VE BURJUVAZİNİN YÜKSELİŞİ

Aydınlanma düşüncesi üç önemli ideoloji üzerine kuruludur. Aydınlanma düşüncesinin merkezinde bulunan bu fikirler, "ilerleme, liberalizm ve sekülerizm"dir. Kapitalizmin gelişmesinde ve başarılı olmasında liberalizm kadar sekülerizm de çok etkili olmuştur. Avrupa'nın modernleşmesinde liberalizm en temel ideoloji olmuştur. Liberalizm bireysel özgürlüğe kollektif ahlak veya toplumsal çıkarlarla kıyaslandığında daha büyük öncelik vermektedir. 20. yüzyıldan önce Avrupa'daki liberal düşünceye Klasik Liberalizm denir. Klasik Liberalizme göre bireyler rasyonel, çıkarcı/bencil, iktisadi olarak hesaplayıcı karaktere sahiptir. Aslında bu özellikler burjuvalar aittir. Burjuvalar daha çok "orta sınıflar" olarak bilinmektedir. Adam Smith gibi Klasik Liberallere göre burjuvaların kurduğu, yönettiği liberal bir ekonomik sistem maksimum zenginliğe ve özgürlüğe yol açmaktadır(Mirhakor ve Askari,2017:51-52).

Adam Smith laissez-faire kapitalizminin ülkelerin büyük ekonomik potansiyelini ortaya çıkaracağına inanmaktaydı. "Görünmez el"in toplumun insani ve maddi kaynaklarını üretken alanlara yönlendireceğini, ekonomik gelişmeyi sağlayacağını, aynı zamanda sınıflar arasında gelir paylaşımında uyumun oluşacağını kabul etmekteydi. Bu bağlamda Smith'in kurucusu olduğu kapitalizm ve "görünmez el" metaforu Avrupa toplumlarının temel doğasını yansıtmaktadır. Dolayısıyla, Avrupa medeniyeti burjuvaların, yani orta sınıfların önderliğinde kurulan ve gelişen, ticarete dayalı medeniyettir. Günümüzde de Avrupa toplumları orta sınıfların hakim olduğu ticarete dayalı bir medeniyettir(Mirhakor ve Askari,2017:51-52;Güriz, 2010:112).

Avrupa'da Thomas Hobbes'tan itibaren etkili olan düşünürler burjuva toplumlarının ve devletlerinin kurulması için çözümler üretmişlerdir. Avrupa'nın yükselmeye başladığı yıllarda ulus devletler kurulmuştur. Bu süreç içerisinde Avrupa'da sanayi devrimiyle birlikte demokrasi devrimi de yapılmıştır. Aristokrasi güç kaybederken, burjuvazi yükselen sınıf olmuş, parlemontalara girerek yönetimi ele geçirmişlerdir. Böylece, Thomas Hobbes'un seküler bir anayasa ile

kurulmasını önerdiği devletler, kapitalist devletlerdir ve burjuvalar için kurulmuştur. Thomas Hobbes'un tanımladığı bencil, fayda peşinde koşan ve acıdan kaçan insan doğası da burjuvalara aittir. Hobbes insan doğasına ait bu tür düşünceleriyle burjuvalara ait rasyonalizmin Avrupa'da yayılmasında çok etkili olmuştur(Bunce,2009:86).

Hobbes'un insan doğasıyla ilgili görüşleri sosyal bilimler tarafından temel insan davranışı modeli olarak kabul edilmiştir. Böylece sosyal bilimler bireycilik ve faydacılık ideolojisi üzerine kurulmuştur. Klasik Liberalizmin en önemli kurucularından birisi de John Locke'dır. Locke modern Liberalizmin babası olarak kabul edilir. Locke'a göre bireyin topluma göre önceliği bulunur. Locke'la birlikte "özel mülkiyet, özgürlük ve hayat" ilkeleri Klasik Liberalizmin mottosu olmuştur. Bu üç ilke Thomas Jefferson tarafından Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinde kurucu ilkeler olarak ifade edilmiştir(Bunce,2009:79-80).

Bir çok araştırmacıya göre Adam Smith'in düşüncelerinde Teoloji çok etkili olmuştur. Ancak, günümüzde Smith'in Teoloji ve insan doğasıyla ilgili görüşleri ihmal edilmektedir. Morrow gibi araştırmacılar Adam Smith'in öne sürdüğü politik iktisadın temelinde Teoloji bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Morrow'a göre Smith sosyal ve ekonomik kurumların Tanrı'nın bir ürünü ve tasarımı olduğunu düşünmüştür. Tanrı insanlara bir "doğal özgürlük sistemi" sunmuştur. Smith'e göre Tanrı tarafından sunulan sistem "ticarete dayalı sistem"dir, yani kapitalizmdir. Smith Avrupa'da kapitalizmin "doğal özgürlük sistemi" olduğunu, evrensel bir zenginlik fomülü sunduğunu ileri sürüyordu. Ticarete dayalı sistemde iş bölümü, sermaye birikimi, iyi bir yönetişim ile sağlanan düzen ve güvenlik, ekonomik büyümeye yol açacak, bu da insan mutluluğunun gerçekleşmesini sağlayacaktır(Mirhakor ve Askari,2017:63-64).

Dolayısıyla, Smith'e göre Dünyada Tanrı tarafından yaratılmış ve Tanrı'nın tasarımı olan, harmoni içerisinde bulunan bir doğal düzen veya doğal sistem bulunmaktaydı. Tanrı insanlara mutluluğa, refaha ve özgürlüğe ulaşmaları için ahlaki davranış kurallarını da sağlamaktaydı. Bu ahlaki davranış kuralları eğitim ile öğretilecektir. Smith ahlaki bir eğitimle insanların hür iradeli bireylere dönüşeceğini ileri sürüyordu. Smith toplum vizyonu için gerekli olan ahlak ilkelerini de açıklıyordu. Smith'in ticarete dayalı toplum vizyonunda özgürlük, iş bölümü, uzmanlaşma, kişisel çıkar, tutumluluk, ihtiyat, yardımseverlik, sempati, adalet gibi ilkeler ekonomik büyüme ve refahı sağlıyordu. Smith ticarete dayalı toplumda özgürlükler ve özel mülkiyetin getirmiş olduğu bazı dezavantajlar olduğunu da kabul etmekteydi. Bunlar eşitsizliklerin yükselmesi, insanların daha da bencilleşmesi ve ahlak ilkelerinin ihmal edilmesiydi(Mirhakor ve Askari,2017:63-64).

Dolayısıyla, Avrupa'da kapitalizm Hristiyanlıktan doğmuştur. Fakat 19. yüzyıl içerisinde Hristiyanlık ile kapitalizm arasındaki ilişki kopmuştur. Bu yıllarda ekonomi bilimi sekülerleşerek bir doğa bilimi formuna bürünmüştür. Bu sırada ekonomi biliminin Teolojiyle bağı ise hızla azalmıştır. Bu bağlamda ekonomi teorilerinin teolojik olarak doğrulanmalarına olan ihtiyaç azalmaktaydı. Ekonomi biliminin ahlak bilimi değil bir doğa bilimi, yani pozitif bir bilim dalı olduğu düşünülüyordu. Bu süreçte ekonomi bilimi ve Neoklasik iktisatçılar deizmin tüm Avrupa'ya yayılmasına yol açmaktaydı. 19. yüzyıl içerisinde zengin sınıflar Darwin'in evrim teorisi ve doğal seleksiyonla ilgili görüşlerini benimseyerek servetlerinin meşru/adil olduğunu iddia etmişlerdir. Sosyal Darwinizmin ve Faydacılık felsefesinin Avrupa'da yayılmasıyla geleneksel Hristiyanlık anlayışı terk edilmeye başlanmıştır. Geleneksel Hristiyanlık terk edilirken, Avrupa toplumlarında dine dayalı ahlakın yerini seküler ve rasyonel ahlak almıştır. Böylece iyi bir hayat yaşamak, zengin olmak ve servet biriktirmek Batılı toplumlar tarafından meşru hedef-

ler olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte 19. yüzyılda bireyin özgürlüğü kapitalizmin temel değeri haline gelmiştir(Mirhakor ve Askari,2017:56-57).

3. MAX WEBER VE SOSYAL EKONOMİ

Max Weber herhangi bir iktisadi düşünce okuluna üyeliğinden ziyade iktisat sosyolojisinin kurucusu olarak bilinir. Özellikle kapitalizmin doğuşunda iktisadi zihniyetlerin öneminin anlaşılmasını sağlaması ve Avrupa'nın rasyonelleşmesiyle ilgili görüşleriyle iktisat sosyolojisinin sınırlarını belirlemiştir. Weber'e göre Batı dünyasının en önemli özgüllüğü rasyonellikte bulunmaktadır. Batı dünyasının en önemli özelliği ise her alanda rasyonelleşme eğilimini hızlandırmak ve bunu toplumsal yaşamın birçok alanında genelleştirmektir. Avrupa rasyonelleştikçe "dünyanın büyüsü" bozulmuştur. Weber'e göre büyü bozumunun kökeninde entellektüel rasyonelleşme bulunmaktadır(Fleury,2009:45).

Bu arada Weber iktisat, hukuk, toplumsal sınıflar, din ve politika arasındaki ilişkileri incelemiştir. Maddi unsurlar ile kültürel unsurlar arasındaki ilişkileri ortaya koymuştur. Weber'e göre bireylerin davranışları ancak dünya görüşleri bağlamında anlaşılmaktadır. Bireylerin dünya görüşleri ise temel olarak dinsel inançlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda Weber din-ekonomi ilişkisini sağlıklı bir şekilde ortaya koymuştur(Fleury,2009:63).

Max Weber Alman Tarihçi Okulunun mirasçısıdır. Max Weber 1919 yılında Alman sosyal demokrasi partisine üye olmuş, böylece sosyal demokrasiyi kabullenmiş, sosyal politikalar alanında liberalizmin kusurlarını teşhir etmiştir. Bu bağlamda Weber Neoklasik iktisatçıların evrensel iktisadi yasalar bulma çabalarını eleştirmiştir. Weber'e göre sosyal bilimlerin amacı evrensel yasalar saptamak değildir. Weber burada doğa bilimleri ve kültür bilimleri ayrımını yapmıştır. Yöntemsel olarak doğa bilimleri ile kültür bilimleri arasındaki önemli farkları vurgulamıştır. Kültür bilimlerinin amacı doğa yasaları keşfetmek değildir. Kültür bilimleri tarafında bulunan Weber öncelikle bireylerin sosyal davranışını anlamaya çalışmıştır(Fleury,2009:20-21).

Neoklasik iktisatçılar kurumlar, kültür, din, tarih gibi sosyal unsurları araştırmalarına dahil etmemişler ve dışarıda bırakmışlardır. Weber ekonomi araştırmalarında ihmal edilen bu sosyal faktörleri Neoklasik iktisatçıların çalışmalarını tamamlayacak şekilde araştırmıştır. Böylece, Neoklasik iktisadı yıkmaya çalışmamış, ekonomi araştırmalarına sosyal faktörleri ekleyerek Neoklasik iktisadı tamamlamış ve kurtarmıştır. Kültür bilimleri tarafında bulunan Weber bir devrim değil sentez yapmıştır. Weber'e göre Neoklasik iktisadın piyasa modeli kapitalizmin ideal tipidir. Devrimci değil, bir sentezci olan Weber yaptığı çalışmalarda Neoklasik piyasa modelini tarihsel ve kurumsal bir temele oturtmayı başarmıştır. Bu bağlamda birbiriyle çatışan iki okulu, Avusturyalı/İngiliz Neoklasik okul ile Alman Tarihçi okulunu uzlaştırmıştır. Böylece, iktisat ile sosyoloji arasında bir köprü olan iktisat sosyolojisinin en iyi eserlerini yapmıştır(Collins,2017:58-59).

Bu bağlamda Weber sosyal ekonomi yaklaşımını geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre iktisadi davranış sosyal bir davranıştır, maddi çıkarlar doğrultusunda yapılmaktadır, ancak bir dereceye kadar değerler, dini kaideler, ahlak kuralları, gelenekler, alışkanlıklar ve duygularla da hareket edilmektedir. Dolayısıyla, sosyal bilimlerin bir çok dalı iktisadi olguların incelenmesinde kullanılmalıdır. Weber tarafından savunulan sosyal ekonomi yaklaşımına göre ekonomi teorilerinin ihtiyaç duyduğu sosyolojik çerçevenin sağlanması, ekonomi bilimi ile sosyoloji arasındaki bağın kurulması gerekmektedir(Fleury,2009:21).

Weber yaptığı çalışmalarla Avrupa'da kapitalizmin oldukça rasyonel bir inanç sistemi olan Protestanlıktan doğduğunu göstermiştir. Protestanlığın önemli bir mezhebi olan Kalvinizme göre para kazanma isteği ve zengin olma düşüncesi bir dini ödev olarak görülür. Bu nedenle, Avrupa'da doğan kapitalizmi Kalvinizm öğretisinin bir sosyal formu olarak görenler de bulunur. Weber'e göre kültür kondüktöre benzemektedir, trenin gideceği yönü belirlemektedir. Weber'e göre Protestan kültürü olmasaydı Avrupa'da başka özelliklere sahip bir kapitalizm olacaktı. Avrupa'da kapitalizm rasyonelleştikçe dünyayı dönüştürücü bir güç haline gelmiş, "Protestan" dünyayı da hakim konuma getirmiştir. Katolikler bile buna uyum sağlamak zorunda kalmıştır(Güriz,2010:47).

Adam Smith tarafından ortaya konulan kapitalizmin ahlaki ilkeleri, Protestan olan burjuvaların erdemleridir. Bu bağlamda Weber'in çalışmaları sayesinde ekonomi biliminin de Protestan kültüründen doğduğu, ekonomi bilimi ile Protestanlık arasında büyük bir ilişki olduğu fark edilmiştir. Weber tarafından Protestanlık ile kapitalizm arasındaki ilişkinin açığa çıkarılması, Batı'da ekonomi biliminin rasyonelleşmiş formunun nasıl ortaya çıktığının açıklanmasını sağlamıştır(Fleury,2009:88;Güriz,2010:47).

Max Weber kapitalizmin gelişmesi için maddi koşullar kadar ruhsal uygunluğun gerekliliğini saptamıştır. Weber'e göre bir toplumda maddi koşullar bulunsa bile ruhsal uygunluk veya etik uygunluk bulunmuyorsa kapitalizm gelişmemektedir. Eski Çin'de kapitalizmin gelişmesi için maddi koşullar bulunmaktadır. Eski Çin'de kapitalizmin gelişmemesinin nedeni ruhsal uygunluğun olmamasıdır. Weber'e göre Eski Çin'de Konfüçyüsçülük nedeniyle rasyonel davranışa geçiş yapılamamıştır. Filistin'de ise kapitalizmin gelişmesi için ruhsal uygunluk bulunmasına rağmen, maddi koşullar yeterli değildir. Özetle, kapitalizmin gelişmesi için ruhsal uygunluk veya etik uygunluk zorunlu bir koşul olarak ortaya çıkmaktadır.Weber yaptığı çalışmalarda Batılı olmayan toplumlarda kapitalizmin gelişmesi için zorunlu faktörlerden birisi olan dinsel faktörün olmadığını göstermiştir(Fleury,2009:58-59).

4. AVRUPA TOPLUMLARINDA SOSYAL DEMOKRASİNİN İLKELERİ

Avrupa'da kapitalizm gibi sosyal demokrasi de Hristiyanlıktan doğmuştur. Avrupa'daki sosyal demokrasinin düşünce kaynakları arasında "Hristiyan ahlakı, hümanizm ve klasik felsefe" bulunmaktadır. 19. yüzyılda Avrupa'da Protestanların sol akımlarla bir araya gelebilmeleri, Katolik ülkelere çok daha kolay gerçekleşmiştir. Protestanların çoğunlukta olduğu toplumlarda sol akımlarda din karşıtlığı daha zayıftı. Hatta Protestanlarla sol akımlar arasında geçişlerin kolay olduğu İskandinav ülkelerinde sosyal demokrasi tam bir kitlesel halk hareketlerine dönüşebilmiştir. İngiltere'de ise İşçi Partisinde bazı grupların Hristiyan Sosyalizmi fikrinden etkilendikleri görülmüştür. İşçi Partisindeki bu gruplar, İsa'nın öğretisi ve yaşamının sosyalizmin ortaya çıkmasına yol açtığını düşünüyorlardı(Taşkın,2016:21; Güriz,2011:110).

Başta İngiltere olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde sosyal demokrasi ile dindarlar arasında, Hristiyan Sosyalizmi üzerinden bir yakınlaşma gerçekleşmiştir. Avrupa'da sosyal demokratlar dini ve kilise kurumunu ideolojilerine bir rakip olarak değil, toplumsal amaçlara ulaşmada işbirliği yapılacak bir ortak olarak görmüşlerdir(Taşkın,2016:22).

Avrupa'da özellikle İskandinav ülkelerinde Protestanlık çok güçlü bir eşitlikçi damar barındırmıştır. Avrupa'da sosyal demokrasinin bu eşitlikçi damardan beslenmesi için koşullar çok elverişli olmuştur. İsveç Sosyal Demokrasisi bu bakımdan oldukça zengin ve özgün bir deneyim ortaya koymuştur. Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İsveç'te de Hristiyan Sosya-

lizmin etkisiyle ortaya çıkan grupların İsveç Sosyal Demokrat Partisi'nde önemli bir gelenek oluşturdukları görülmüştür. Bu gruplar 1929'da İsveç Hristiyan Sosyal Demokratlar Derneği çatısı altında bir araya gelmişlerdir(Taşkın,2016:25).

Avrupa'da sosyal demokrat partilerin amiral gemisi ise Alman Sosyal Demokrat Partisidir. Başta Alman Sosyal Demokrat Partisi olmak üzere Avrupa'daki sosyal demokrat partileri kitle partilerine dönüşmeye çalışmışlar, işçi sınıfı partisi kimliğinden daha kapsayıcı halkçı parti kimliğine doğru bir yöneliş gerçekleştirmişlerdir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da sosyal demokrasi partilerinin gelişmesi ve kitle partilerine dönüşmesi için için çok müsait bir ortam oluşmuştur. 1960 ve 1970'ler sosyal demokrasinin Avrupa'da iktidarı elde ettiği "altın çağ" olmuştur(Taşkın,2016:26-27).

19. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da sosyal demokrasi "3. Yol" düşüncesi olarak tartışılmaya başlanmıştır. Sosyal demokrasi veya "3. Yol", liberalizm ile sosyalizm arasında, devletin piyasalara kısmi müdahalesine izin veren bir yaklaşım olarak doğmuştur. 1990'lı yılların başlarında İngiliz sosyolog Anthony Giddens sosyal demokrasinin Neoliberalizme alternatif olabilmesi için "3. Yol" önerisini tekrar, fakat farklı söylemlerle ortaya atmıştır. Avrupa'da 1990'larda İngiltere, Fransa, İtalya, Portekiz ve Hollanda'da "3. Yol" ideolojisinin partileri iktidara gelmiştir. Bu partilerin iktidara gelmesi Neoliberalizme bir yanıt olarak yorumlanmıştır(Tosun,2016:30).

Avrupa'da sosyal demokrasinin anahtar ögelerinden biri demokrasidir. Sosyal demokrasi düşüncesinin merkezinde yer alan temel değerler "özgürlük, eşitlik/adalet, dayanışma"dır. Sosyal demokraside karma ekonomi ve sosyal devlet anlayışı desteklenir. Bu bağlamda sosyal demokrasi liberalizmin ve sosyalizmin sentezi olan bir ideolojidir. Kapitalizmin aşırılıklarının yol açtığı eşitsizlik, yoksulluk ve sömürüyle mücadele edilmesi benimsenir, ancak bu arada piyasa ekonomisi de korunur. Kontrolsuz tam serbest piyasa ve tam planlı ekonomi reddedilir. Sosyal demokrasinin temel politikalarının bazıları eğitim, sağlık hizmetlerinin devlet tarafından sağlanması, düşkünlerin bakımlarının yapılması, insan haklarının ve işçi haklarının savunulmasıdır(Tosun,2016:15).

Avrupa'da sosyal demokratların ekonomi anlayışı ve yaklaşımı sekülerdir, Keynez'in düşünceleri üzerinde odaklanmış ancak Smith ve Marx'tan da etkilenmiştir. Dolayısıyla, sosyal demokratlar "yönetilen kapitalizm" düşüncesine bağlıdırlar. Avrupa'da sosyal demokratların ekonomi anlayışları Keynezgil yaklaşımı esas alan, Smith'in etkin, yaratıcı ve refah arttırıcı piyasa ekonomisi vizyonunu kabul eden, Marx'ın kapitalizmin yıkıcı doğasıyla ilgili görüşlerini de ciddiye alan bir yaklaşım üzerine kuruludur. Bu bağlamda özel mülkiyet ve rekabete dayalı, piyasaların aşırılıklarının düzenlendiği, gelir paylaşımının adalete uygun olarak yapıldığı, tatmin edici sosyal güvenceler içeren bir ekonomi yaklaşımı sosyal demokrasinin ekonomi politikalarını belirler. Örneğin İngiliz İşçi Partisi'nin günümüzdeki yaklaşımına göre piyasalar iyi bir hizmetkar, fakat kötü bir efendidir(Filiztekin,2016:46;Güriz,2011:273).

5. TÜRK TOPLUMUNDA SOSYAL EKONOMİ

Turgut Özal hükümeti İslam dinini rekabetçi ve serbest piyasa ekonomisine entegre etmek için girişimlerde bulunmuştu. Bu bağlamda 1990 yılında Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) kurulmuştur. MÜSİAD'ın kuruluş amacı İslami ekonominin kurulması için kaynakların harekete geçirilmesidir. Dilek Yankaya (2014) "Yeni İslami Burjuvazi: Türk Modeli" adlı çalışmasında MÜSİAD üyeleriyle yapmış olduğu kapsamlı görüşmeleri anlatmıştır.

Dilek Yankaya'ya göre MÜSİAD'ın kurumsal kimliği İslam ahlakından kaynaklı bir dünya görüşünü yansıtmaktadır. Bu bakış açısına göre kişisel çıkarlar ile toplum çıkarları birbiriyle çelişki içinde değildir. MÜSİAD üyeleri İslam ahlakının Tevhid ilkesinden hareket ederek organik bir toplum modelini savunurlar. MÜSİAD bünyesindeki iş adamlarına göre Türk toplumu organik bir toplum, Türkiye ekonomisi de sosyal olarak gömülü bir ekonomidir. MÜSİAD'ın piyasa ekosisteminde İslam ahlakının canlandırılması ve İslam ekonomisine geçiş yapılması gibi amaçları bulunur(Yankaya,2014:125).

Yankaya'nın Müslüman iş adamlarıyla yaptığı görüşmelerde, dinin iş adamlarının hayatında merkezi bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Türk toplumunun yeni İslam burjuvazisinin çalışma ruhu, ticaret ahlakı muhafazakar Anadolu kültürü ve İslam ahlakının piyasa ekosistemine eklenmesiyle ortaya çıkar. Bunun yanı sıra Müslüman iş adamlarının sahip olduğu firmalar yerel kültürel özelliklerini başarılı bir şekilde Batılı iş kültürü veya normlarıyla sentez etmeyi başarabilmişlerdir. Bu kültürel sentez sonucunda Türk KOBİ'leri daha rekabetçi oldukları gibi hızla gelişmektedirler(Yankaya,2014:139).

Dolayısıyla, Türk kapitalizminin ruhu İslam ahlakından ve inanç sisteminden doğmuştur. Türk kapitalizminin ruhunun temellerini İslam ahlakı oluşturmaktadır. Türk toplumunda ekonomi rasyonelleşirken bir yandan da güzel bir ahlakla da birleşmiştir. Yankaya'nın yaptığı çalışma Türk toplumunda kapitalizmin gelişmesi için dinsel faktörün bulunduğunu, yani ruhsal uygunluğun ve etik uygunluğun var olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda başta Kayseri olmak üzere Anadolu şehirlerinin hızla gelişmesi bunu kanıtlamaktadır.

Türk toplumunda İslami ekonomi gelişirken, Türkçe ekonomi literatüründe İslam ekonomisiyle ilgili araştırmalarda da büyük bir artış olduğu görülmektedir. İslam ekonomisiyle ilgili yapılan önemli araştırmalardan bazıları da Ebu'l Ala Mevdudi'ye aittir. Mevdudi kitaplarını 1960-1970'lerde yazmış olmasına rağmen, Türkçeye tercümesi çok yenidir. Büyük İslam alimi Ebu'l Ala Mevdudi (2016) "İslam Ekonomisinin Temel İlkeleri" adlı eserinde İslam ekonomisiyle ilgili önemli açıklamalarda bulunmuştur. Mevdudi yaptığı çalışmalar ile ekonomik araştırmalarla İslam'ın ilkelerini birleştirmenin yollarını arayan yeni nesil profesyonel iktisatçıları da etkilemiştir. "İslami ekonomi" teriminin ilk defa kullanan kişi olmuştur. Mevdudi'ye göre özgürlük, özel mülkiyet, ticaret yapma hakkı, piyasa mekanizması, adaletin eşit dağıtımı İslami ekonominin en temel unsurlarıdır(Mevdudi,2016:31).

Mevdudi ekonomik hayatın maddi ve manevi yanlarının birleştiği bir yaklaşım geliştirmiştir. İslami ekonominin gerçekleştirilmesi ve toplumsal dönüşümün sağlanması için de İslami Ekonomi Programı geliştirmiştir. Mevdudi'ye göre İslami ekonominin temel değerleri şunlardır: 1) Sosyal adalet 2) Adil Ekonomik sistem 3) İnsancıl politik sistem 4) Fırsat eşitliği(Mevdudi,2016:162-163). Mevdudi'ye göre ekonomik olanla ahlaki olan birbirinden ayrılamaz bir bütündür. Ekonomi ile ilgili araştırmalar felsefe, sosyoloji, psikoloji ve tarih gibi tüm sosyal bilimlerden soyutlanmıştır. Mevdudi'ye göre insanların problemlerine gerçekçi çözümler bulunması isteniyorsa, tüm bu bağların yeniden kurulması gerekmektedir. Kar maksimizasyonu hedefi tek hedef olmamalıdır. Bu hedefin adil değerlendirme, adil ilişki, güvenlik ve toplumsal yardımlaşma ile uyum içinde olması gerekmektedir(Mevdudi,2016:34-35).

Mevdudi İslami ekonomi görüşünü kısaca şöyle açıklamaktadır. Mevdudi'ye göre ekonomik hayatta her bireyin kişisel çıkarı ve tüm bireylerin toplumsal çıkarı birbiriyle sımsıkı bağlıdır. Eğer birey toplumsal çıkara karşı mücadele edip toplumun servetini elinde toplarsa, bu serveti biriktirme veya harcama konusunda sadece kendi kişisel çıkarını göz önünde bulundu-

rursa, bu sadece toplum için zararlı olmaz, aynı zamanda ve eninde sonunda, kendisine de zarar verir. Aynı şekilde, eğer toplumun düzeni, toplumsal çıkar uğruna bireyin kişisel çıkarını feda etmek üzerine kurulmuşsa, bu noktada sadece bireyler zarara uğramaz, eninde sonunda, toplumda zarar görür. Dolayısıyla, Mevdudi'nin İslami ekonomi görüşünde birey-toplum uzlaşmasına çalışılır(Mevdudi,2015:23).

Mevdudi'nin İslami ekonomi görüşü Ziya Gökalp'in "3. Yol" modeline benzemektedir. Mevdudi gibi Gökalp'ın ideal toplum modeline göre de bireycilikle toplumsallık arasında bir denge sağlanması önemlidir. Gökalp'e göre Türk toplumu için en ideal toplum ve ekonomi modeli "3. Yol"dur. Mevdudi ile Gökalp arasında benzerliğin olması doğaldır, çünkü Gökalp'ın önerdiği "3. Yol" modelinin kökleri de İslam inanç sisteminde ve dünya görüşünde bulunmaktadır.

Türk toplumunda İslami ekonominin gelişmesine paralel olarak Katılım Bankacılığında da büyük gelişmeler olduğu görülmektedir. Türkiye'de ilk defa 1984 yılında Albaraka Türk Finansın açılması ile katılım bankacılığı faaliyete başlamıştır. Günümüz itibari ile katılım bankacılığı sektöründe ikisi kamu kuruluşu, üçü de özel kuruluşlar olmak üzere, faaliyet gösteren beş farklı banka bulunmaktadır. Katılım bankaları kaynak israfını önleme, finansman maliyetlerini düşürme, ekonomik krizlerin etkilerini hafifletme, ekonominin kayıt altına alınması, reel sektörün finansmanı, istihdamın artırılması, rekabetin geliştirilmesi anlamında Türk ekonomisine yenilikler getirmiştir(Lök,2018:144-145).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sabri Ülgener Weber'in yazmış olduğu eserler ışığında, Osmanlı iktisat tarihinden hareketle ekonomi ile İslamiyet arasında sağlıklı köprüler kurmaya çalışmıştır. Weberyen olan Sabri Ülgener Türkiye'de iktisat sosyolojisinin en iyi eserlerini yapmıştır. Ülgener tüm boyutlarıyla insan gerçeğini kullanmayan ithal modellerle sağlıklı ve kalıcı bir kalkınmanın mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Milli ve manevi değer sistemimizi esas alan, ancak bu değerlerimizi günün ve çağın ihtiyaçlarına göre yorumlayan çözümlerin tek çıkış yolu olduğunu savunmuştur. Ülgener'e göre insanımızı soyutlaştıran değil, milli manevi değer sistemi içinde somutlaştıran modeller daha gerçekçi ve sağlıklı olacaktır. Sabri Ülgener bir Türk iktisatçısı olarak daha çok milli ve yerli çözümlerden yana olmuştur.

Günümüzde giderek artan sayıda iktisatçı ve sosyal bilimci, ekonomi, din ve ahlak kavramları arasında yakın ilişkinin keşfedilmesine ihtiyaç olduğunu ileri sürmektedirler. Toplumlar ahlaki olgulardır, dolayısıyla ahlak faktörü sosyal bilimlerden ayrılamaz, sosyal bilimler de bu gerçeği kabullenmelidir. Ekonomi teorilerinin sosyolojik çerçeve içinde sunulması, yani ekonomi bilimi ile sosyoloji arasında bağın kurulması gerekmektedir. İslam inanç sistemi kapitalizm ve sosyalizm ile bağdaşmadığından, Müslüman ülkelerin büyük bir kısmı inanç sistemlerine en uygun kalkınma modeli olarak "3. Yol"u takip ederler. Kıta Avrupası ülkeleri de "3. Yol" ülkeleridir, yani sosyal demokrasi ile yönetilen ülkelerdir. Bu bağlamda İslam ekonomisinin temel unsurları ile sosyal demokrasi arasında bazı ortak noktalar olduğu da görülmektedir. Bu ortak noktalar arasında, özgürlük, adalet, dayanışma, özel mülkiyet, sosyal adalet, insani bir ekonomik ve siyasi sistem gibi unsurlar bulunmaktadır.

Liberalizmin ve sekülerizmin Türk toplumuna uygun ideolojiler olmadığını düşünenlerin sayısının oldukça fazla olduğu bilinmektedir. Ancak, Türk toplumunda ekonomi bilimi Batı orijinlidir ve seküler bir form ile kullanılmaktadır. Batı orijinli seküler ekonomi bilimi ile yük-

sek hızlarda ekonomik büyümeye ulaşılabilmektedir. Klasik ve Neoklasik ekonomi teorileri son iki yüz yıldır ekonomilerin anlaşılmasında bir monopol gücü kazanmışlardır. Özellikle değerlerden bağımsız olan Klasik ve Neoklasik ekonomi teorisinin karşısında güçlü bir alternatif ortaya konamamıştır.

Toplumumuzda Batı orijinli seküler ekonomi düşüncesine bir alternatif olarak İslam iktisadı düşüncesine ihtiyaç olduğu bir çok kişi tarafından dile getirilmektedir. Ancak, İslam iktisadı çalışmaları incelendiğinde İslam iktisadının henüz başarılı bir sosyal bilim dalına dönüşemediği görülmektedir. Başarılı bir sosyal bilim dalı olabilmesi için İslam iktisadı düşüncesi ve politikaları ile hızlı ekonomik büyümenin/kalkınmanın başarılması gerekmektedir. Hızlı ekonomik büyümeye/kalkınmaya ulaşıldığı takdirde Batıdan ithal edilen iktisadi ve siyasi kurumsal yapıya ihtiyaç kalmayacaktır. Böylece, ekonomik olarak başarılı olan Müslüman toplumlar kendi iktisadi ve siyasi kurumlarını oluşturabileceklerdir. Ancak, İslam iktisadı düşüncesinin bir sosyal bilim dalına dönüşüp Neoklasik ekonomi teorisi karşısında üstünlüğü kazanabilmesi için çok büyük çabalar gerekmektedir. Neoklasik ekonomi teorileri ise sosyal bilimden daha çok bir doğa bilimine benzemektedir. Sosyal faktörlerle ilişkisi çok azdır. Ekonomi araştırmalarında ihmal edilen sosyal faktörlerin araştırmalara dahil edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türk toplumunun sağlam bir ahlak temeline oturmasını sağlayacak Weberyen sosyal ekonomi araştırmalarına ihtiyaç olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

Bunce, R.E.R (2009), Thomas Hobbes, Continuumbooks

Collins, Randall (2017), Max Weber: Bir Kılavuz, Phoenix Yayınevi

Filiztekin, Alpay (2016), Sosyal Demokrasi ve Ekonomi, Bencekitap

Fleury,Laurent (2009), Max Weber, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı

Güriz, Adnan (2010), Kapitalist İdeoloji, Phoenix Yayınevi, 2. Baskı

Güriz, Adnan (2011), Sosyal Demokrasi İdeolojisi, Phoenix Yayınevi, 2. Baskı

Lök, Hasan (2018), "Türkiye'de Katılım Bankacılığının Finans Sektöründeki Yeri ve Ekonomiye Katkıları", The Journal of Academic Social Science (ASOS Journal), Sayı:76, s. 132-150.

Mevdudi, Ebu'l Ala (2016), İslam Ekonomisinin Temel İlkeleri, Çıra Yayınları, 2. Baskı

Mevdudi, Ebu'l Ala (2015), Faiz, Hilal Yayınları

Mirhakor, Abbas ve Askari, Hossein (2017), Ideal Islamic Economy: An Introduction, Palgrave Macmillan

Sayar, Ahmet Güner (1998): Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener, Eren Yayıncılık

Taşkın, Yüksel (2016), Sosyal Demokrasi ve Din, Bencekitap

Tosun, Gülgün Erdoğan (2016), Sosyal Demokrasi ve İlkeleri, Bencekitap

Yankaya, Dilek (2014), Yeni İslam Burjuvazisi: Türk Modeli, İletişim Yayınları